

B.3.4. Drie methodieken voor een krachtige onderwijsleeromgeving

Goed onderwijs betekent afstemmen op de overeenkomsten en verschillen tussen de leerlingen in een groep. Voor veel leerkrachten is het bieden van goed onderwijs en doelmatige ondersteuning, vooral aan de leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben, een lastige opgave. Dat is begrijpelijk. Ze moeten niet enkel op de hoogte zijn van recente inzichten omtrent effectief onderwijs, maar ze moeten deze kennis ook willen en kunnen benutten in hun pedagogisch-didactisch handelen. Deze paragraaf belicht drie van de vele methodieken waarmee een vertaalslag van theorie naar praktijk is te maken: co-teaching, response to instruction en coöperatief leren. Hoe zijn deze bij HGW te benutten?

1. Co-teaching

Praktische ondersteuning van leerkrachten is gericht op het verbeteren van hun didactische en pedagogische vaardigheden. De suggesties die voortvloeien uit een observatie in de klas zijn vaak moeilijk toe te passen in de dagelijkse praktijk. Directe en actieve coaching tijdens de les blijkt effectiever (Koot, 2011). Dit kan met co-teaching, een methodiek die meer omvat dan meer handen in de klas. ‘Meer van hetzelfde’ leidt immers niet perse tot beter onderwijs (Hattie, 2013). Co-teaching betekent ‘samen lesgeven’: twee of meer onderwijsprofessionals delen de verantwoordelijkheid voor het lesgeven aan een groep leerlingen (Koot, 2011). Dit gebeurt structureel (gedurende een schooljaar) of tijdelijk als intensieve coaching-on-the-job. Co-teaching is als volgt te omschrijven: “meerdere onderwijsprofessionals werken op gestructureerde wijze samen, gedurende een langere periode, op basis van een gedeelde visie op leren en lesgeven. Ze zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor goed onderwijs en de ondersteuning van alle leerlingen in de groep” (naar Fluijt, 2016).

Van handelingsverlegenheid naar handelingsbekwaamheid: vier vormen van co-teaching (Koot, 2011)

1. Ondersteunende co-teaching: de leraar heeft de leiding in de klas en de co-teacher ondersteunt haar.
2. Parallele co-teaching: leraar en co-teacher werken tegelijkertijd in één klas met verschillende groepjes aan dezelfde leerstof (zoals met verschillende differentiatievormen).
3. Teamteaching: leerkrachten binnen een schoolteam wisselen van groep en geven specifieke lessen (zoals over zaakvakken of sociale vaardigheden).
4. Complementaire co-teaching: leraar en co-teacher wisselen elkaar af wat betreft de leiding in de klas, afhankelijk van de vraag van de één en de vaardigheden van de ander (bijvoorbeeld rondom gedragsproblemen). Al vergt dit een sterk onderling vertrouwen, het blijkt de meest succesvolle vorm van co-teaching.

Succesvolle co-teaching omvat een aantal essentiële elementen (naar Koot, 2011)

- Wederzijdse interactie: leraar en co-teacher nemen gezamenlijke beslissingen.
- Positieve onafhankelijkheid: ze zijn beiden verantwoordelijk voor het behalen van de doelen.
- Interpersoonlijke vaardigheden: ze zijn bereid om met elkaar samen te werken en ze (h)erkennen de overeenkomsten én verschillen in hun vaardigheden.
- Monitoren co-teachingstraject: ze reflecteren samen regelmatig en staan beiden open voor collegiale consultatie, feedback en leren van en met elkaar.
- Individuele aanspreekbaarheid: beiden zetten zich actief in vanuit partnerschap.

Co-teaching betekent dat leerkrachten datgene wat ze doorgaans impliciet in de dagelijkse praktijk doen, moeten expliciteren aan de collega waarmee ze samen lesgeven. Hierdoor kan het gevoel ontstaan dat hun autonomie afneemt. Anderzijds kan co-teaching het professionele isolement doen verminderen (Mitchell, 2014).

Ervaringen van een leerkracht met co-teaching

Een leerkracht werd enkele maanden in de klas ondersteund door een gedragspecialist. Ze vertelt daarover het volgende: Wanneer je de adviezen hoort, dan heb je vaak het gevoel “Ah ja, natuurlijk, dat weet ik wel, dat doe ik toch al!”. Maar dat is niet altijd zo. Mijn co-teacher liet me bijvoorbeeld zien hoe ik meer aandacht kon hebben voor de zithouding van leerlingen, zonder dat ik steeds “ssstt!” hoefde te zeggen. Ik was me er niet van bewust dat ik dat zo vaak deed. Ik liet het even bezinken en nam de tips mee naar de volgende dag. Dat wat ik haar zag doen, ben ik gaan toepassen. Ik vroeg leerlingen goed recht te zitten, met een ‘vuist tussen buik en bank’. Ze schoten bijna letterlijk wakker en waren veel oplettender, waardoor ik minder “ssstt” hoefde te zeggen. Zo ging het eigenlijk met al haar tips, kleine dingen die nauwelijks extra werk vragen. Door ze consequent en veelvuldig toe te passen, merkte ik de impact ervan op de sfeer in mijn klas.

Met co-teaching zijn uitgangspunten van HGW te concretiseren in de klas (Koot, 2011). De focus verandert bijvoorbeeld van ‘probleemgericht denken en praten’ naar ‘oplossingsgericht handelen’. De samenwerking dwingt bovendien tot het gezamenlijk formuleren van heldere doelen en een gedeelde aanpak. Co-teaching helpt ook bij het formuleren van onderwijsbehoeften en het realiseren van een meer gedifferentieerde aanpak. De Checklists Leerkrachtvaardigheden (B.3.1) zijn hierbij te benutten.

Welke studies zijn er gedaan naar de effectiviteit van co-teaching?

Er is tot op heden weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar co-teaching. In de meta-analyse van Hattie (2012), waarin overigens slechts twee onderzoeken waren betrokken, heeft co-teaching een lage effectgrootte (rond de 0.19). Mitchell (2014) geeft aan dat uit recentere kwalitatieve studies blijkt dat co-teachers over het algemeen positief zijn over het samen lesgeven. Er is in ieder geval voldoende bewijs dat de achterliggende filosofie ondersteunt, aldus Mitchell. In een onderzoek van Gerst (2012, in Fluijt, 2016) is nagegaan hoe co-teaching de cognitieve en sociale ontwikkeling van leerlingen kan stimuleren. Sterke strategieën die hieruit naar voren kwamen zijn: een meer gedifferentieerde instructie, hogere verwachtingen van leerlingen, gebruikmaken van peer modellen, leerlingen meer kansen geven om vragen te stellen en meer plezier in het leren door afwisseling van activiteiten en organisatievormen.

2. Response to intervention

Verschillen tussen leerlingen hebben onder andere betrekking op de hoeveelheid instructie en de leertijd die ze nodig hebben om zich bepaalde leerstof eigen te maken. Response To Intervention (RTI) biedt een gelaagde aanpak van instructie. Het gaat uit van convergente differentiatie: een kwalitatief sterk basisaanbod waarin voor alle leerlingen dezelfde doelen worden nagestreefd. Voor sommige leerlingen is dit aanbod niet voldoende, zij profiteren er niet genoeg van. Zij hebben extra ondersteuning nodig om de doelen te behalen of juist meer uitdaging opdat hun talenten tot hun recht komen. Dit krijgen zij in de tweede en derde laag.

RTI differentieert tijdens de verwerking: goede leerlingen gaan na de basisinstructie in groepjes of zelfstandig aan het werk, de 'risicoleerlingen' krijgen verlengde instructie en de leerlingen met ernstige problemen krijgen individuele instructie (Vernooij, Van Minderhout & Koomen, 2016). Tegenover convergente differentiatie staat divergente differentiatie: leerlingen krijgen vanuit individuele doelen een aanbod op maat. Convergente differentiatie is effectief voor de zwakkere leerlingen, sterk geïndividualiseerd onderwijs heeft een geringe impact op deze leerlingen (Hattie, 2012).

RTI stapelt het aanbod in een continuüm: de leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben, doen steeds mee aan de basisinstructie en verlengde instructie. Zodoende krijgen zij meer tijd om de gestelde doelen te behalen en wordt sterk geïndividualiseerd onderwijs voorkomen. Op deze manier is ook te voorkomen dat deze leerlingen zelfstandig moeten werken aan dat wat juist zo moeilijk voor hen is (Vernooij, Van Minderhout & Koomen, 2016).

De drie lagen van RTI (Vernooij, van Minderhout, & Koomen, 2016)

- Laag 1: een goed basisaanbod voor alle leerlingen (primaire preventie), essentieel voor alle leerlingen en met name voor de risicoleerlingen. Dit volstaat voor zo'n 80% van de leerlingen.
- Laag 2: verlengde instructie voor de leerlingen die onvoldoende profiteren van het basisaanbod (secundaire preventie). Denk aan re-teaching van kernzaken uit de basisinstructie en aan extra inoefening. Ongeveer 15% van de leerlingen heeft baat bij laag 2.
- Laag 3: intensieve individuele instructie (tertiaire preventie). Rond de 5% van de leerlingen heeft langdurig intensieve instructie en ondersteuning nodig, bij voorkeur door een ervaren specialist (Mitchell, 2014). Denk bijvoorbeeld aan leerlingen met een ernstige leerstoornis waarbij soms andere einddoelen nodig zijn.

Deze indeling is vergelijkbaar met de driehoek passend onderwijs (par. 1.1). Strategieën uit de RTI-lagen 1, 2 en 3 zijn te benutten in de niveaus 1, 2 en 3.

RTI en gedrag aanleren

Eenzelfde gelaagde aanpak werkt bij het aanleren van gewenst gedrag. Soms verwachten we dat leerlingen zich met een minimaal aanbod optimaal kunnen gedragen. Denk aan het eenmalig - aan het begin van het schooljaar - bespreken van de gedragsregels en ervan uitgaan dat leerlingen zich hier een heel schooljaar aan kunnen houden. Het aanleren van gewenst gedrag vergt echter continue instructie, oefening, herinnering en gerichte feedback, structureel opgenomen in het basisaanbod. Het gaat hierbij om pedagogische vaardigheden in de basis, dag in dag uit, zoals een goede 'bewegwijzering' (zichtbare gedragsregels: plaatjes, picto's en foto's) en 'ondertiteling' van gedragsregels en routines (eenvoudige, korte, makkelijk te onthouden statements). Hebben bepaalde leerlingen meer dan de basis nodig, dan ga je over op een intensievere gedragsaanpak. Een voorbeeld van zo'n gelaagd model voor gedrag is School Wide Positive Behavior Support (SWPBS).

3. Coöperatief leren

Bij coöperatief leren voeren groepjes leerlingen opdrachten uit, onder duidelijke en permanente supervisie van hun leerkracht (Mitchell, 2014). Het benut twee principes:

1. Samenwerken leidt tot betere resultaten dan apart of individueel werken.
2. Coöperatief leren is een natuurlijke manier om kennis te vergaren, omdat kinderen uit zichzelf – spontaan - leren van andere kinderen.

Het gaat hierbij om meer dan samenwerken in groepjes. Coöperatief leren betekent dat elk lid van de groep een stukje van de puzzel heeft en dat elk stukje onontbeerlijk is om de puzzel te leggen. Elk puzzelstukje is uniek en daarom is elk groepslid nodig om een groepsdoel te bereiken. De basiskenmerken van coöperatief leren komen voor

in GIPS (Mitchell, 2014):

- *Gelijke deelname* van alle leerlingen door het wisselen van beurt en verdelen van taken.
- *Individuele aanspreekbaarheid*, iedereen krijgt bijvoorbeeld een cijfer voor zijn aandeel in de opdracht of elke leerling is verantwoordelijk voor een uniek onderdeel daarvan.
- *Positieve wederzijdse afhankelijkheid*: leerlingen kunnen geen individueel succes behalen, zij hebben de bijdrage van de andere leerlingen daarvoor nodig (groepssucces).
- *Simultane actie*: veel leerlingen zijn tegelijkertijd zichtbaar actief aan het werk.

Bij coöperatief leren streef je heterogene groepen na (Mitchell, 2014). Homogene groepen zijn doorgaans af te raden, zeker als het leerlingen betreft die extra ondersteuning nodig hebben. Door hen in de 'zwakke groep' te zetten, geef je de boodschap dat je weinig van hen verwacht. Zij krijgen bovendien vaak minder instructie en leertijd, waarmee die boodschap wordt bevestigd (selffulfilling prophecy). Ook ontbreekt het de zwakkere leerlingen aan positieve rolmodellen aan wie ze gewenst gedrag kunnen ontlenen. Homogene groepen zijn wel goed voor de sterke leerlingen, omdat die groepen hen meer stimuleren tot samen leren (Kagan, 2014). Varieer dus bewust in de groepssamenstelling, afhankelijk van je doeleinden.

Verschillende studies tonen de effectiviteit van coöperatief leren (Mitchell, 2014): samen leren bevordert de leerprestaties én de sociale ontwikkeling van alle leerlingen. Leerlingen moeten echter wel leren om samen te werken. Als leerkracht investeer je in het onderwijzen van groepsprocessen: hoe leer je van en met elkaar? Bouw dit geleidelijk uit: begin met makkelijke strategieën en verhoog langzaam aan de moeilijkheid. Wissel ook af met andere strategieën, coöperatief leren is één van de vele effectieve strategieën.